

NTAKD

NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO
KONTROLĖS DEPARTAMENTAS

Psichoaktyviosios medžiagos ir mokykla: prevencijos ir intervencijos gairės

Metodinės rekomendacijos

PSICHOAKTYVIOSIOS MEDŽIAGOS IR MOKYKLA: PREVENCIJOS IR INTERVENCIJOS GAIRĖS

Metodinės rekomendacijos

Vilnius, 2023

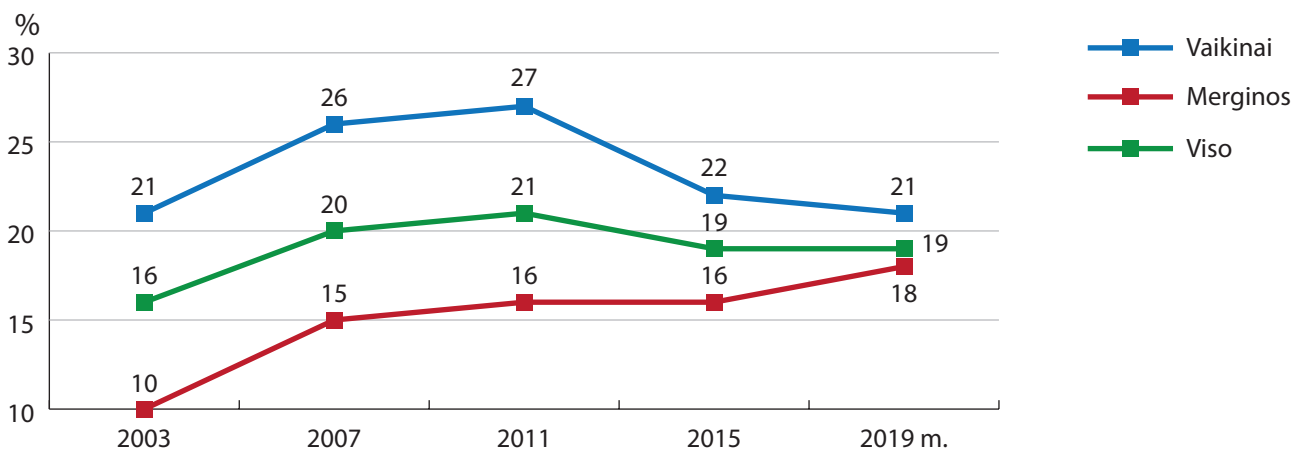
Turinys

Ižanga	3
Psichoaktyviosios medžiagos ir svarbūs faktai	5
Rizikos ir apsauginiai veiksniai, lemiantys psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą	11
Mokyklos veiksmai, mažinantys psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą.....	13
Kaip atpažinti psichoaktyvias medžiagas vartojantį ar nuo jų apsvaigusį mokinį	17
Situacijų valdymas, įvykus psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, turėjimo su savimi ar platinimo atvejams Mokykloje.....	19
Pagalbos priemonės jauniems asmenims, eksperimentuojantiems, nereguliariai vartojantiems psichoaktyvias medžiagas	22
Tinkamas Mokyklos bendruomenės informavimas siekiant prevencijos kokybės užtikrinimo Mokyklose.....	23
Pagalbą teikiančios įstaigos ir organizacijos	25
Pagalba jaunimui telefonu ir internetu	26
Paslaugas teikia savivaldybių visuomenės sveikatos biurai:	27
Literatūra	32

Ižanga

Šios metodinės rekomendacijos yra skirtos mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo ir pirminio profesinio mokymo programas, (toliau – Mokykla) bendruomenėms: Mokyklos vadovams ar jų įgaliotiems asmenims, pedagoginiams darbuotojams, Mokykloje dirbantiems visuomenės sveikatos specialistams ar specialistams, vykdančioms psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją, siekiant puoselėti mokinių sveikatą, ugdyti sveiką gyvenimo būdą bei užtikrinti saugumą ir socialinę gerovę. Eksperimentavimas psichoaktyviosiomis medžiagomis, tokiomis kaip: tabakas, elektroninės cigaretės, nikotino maišeliai, alkoholis, migdomieji, raminamieji vaistai, kurie nepaskirti gydytojo, bei narkotinės ir psichotropinės medžiagos, ar jų vartojimas pramoginiais tikslais yra viena didėjančių visuomenės sveikatos problemų. Tokių psichiką veikiančių medžiagų vartojimas trikdo jauno žmogaus vystymąsi, elgesį, gali sukelti psichologinę bei fizinę priklausomybę kaip lėtinę ligą, kurios gydymas yra itin sudėtingas. Kadangi polinkis vartoti psichoaktyvias medžiagas gali pasireikšti jau paauglystėje, todėl Mokyklai, kurioje jaunuoliai praleidžia didžiąją dalį savo laiko, tenka ypač svarbus vaidmuo siekiant išvengti ar atitolinti amžių, kada pradedamos vartoti psichoaktyviosios medžiagos, atpažinti ir tinkamai valdyti su vartojimu susijusią riziką.

Duomenys apie mokinių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą padeda suprasti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mastą ir pobūdį. Lietuvoje nuo 1995 m. kas ketverius metus yra vykdomas Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo Europos mokyklose tyrimas (toliau – ESPAD). Remiantis 2019 m. vykdyto tyrimo duomenimis (1 pav.), matyti, kad mokinių narkotikų vartojimas nuo 2015 metų sumažėjo nežymiai: 2019 m. beveik kas penktas Lietuvos mokinys (19 proc.) teigė, kad bent 1–2 kartus per savo gyvenimą buvo bandęs kokių nors narkotikų (2015 m. – 19,2 proc.). Lietuvoje šis rodiklis nežymiai pradėjo mažėti nuo 21 proc. (2011 m.) iki 19 proc. (2019 m.), rodydamas nežymią nelegalių narkotikų mažėjimo tendenciją, kuri stebima ir kitose Europos šalyse. Kanapių vartojimas nuo 2015 m. nežymiai padidėjo (nurodžiusių, kad vartojo kanapes bent kartą gyvenime, padaugėjo nuo 17,7 proc. iki 18 proc.). Iššūkių keliantis reiškinys yra naujų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo plitimas. Jas bent kartą gyvenime bandę vartoti nurodė palyginti nemaža dalis – 7 proc. mokinių. Kalbant apie alkoholio vartojimą, galima sakyti, kad alkoholio vartojimas išlieka problema, tačiau rodikliai nuosekliai gerėja nuo ESPAD tyrimų pradžios.

1. pav. Nelegalių narkotinių medžiagų vartojimas bent kartą ir dažniau gyvenime 2003–2019 m. (proc.)

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas apibrėžia, kad Mokykla privalo užtikrinti sveiką, saugią, užkertančią kelią smurto, prievartos apraiškoms ir žalingiems įpročiams aplinką. Taip pat Mokykla privalo sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui nuolat dalyvauti bent vienoje nuoseklioje, ilgalaikėje socialines ir emocines kompetencijas ugdančioje prevencinėje programoje, apimančioje smurto, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, sveikos gyvensenos skatinimą. Tačiau pabrėžiama, jog ši nuostata keisis. Vadovaujantis nauja įstatymo redakcija, nuo 2023 m. rugsėjo 1 d. Mokykla bus įpareigojama sudaryti galimybes mokiniams dalyvauti švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatytus kokybės kriterijus atitinkančiose, socialines ir emocines kompetencijas ugdančiose, smurto, patyčių, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo ar kitose prevencinėse programose. Akcentuotina, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas dažniausiai atsiranda kartu su

kitais rizikos veiksniais ar elgesio modeliais. Atsiribojimas nuo Mokyklos yra papildomas rizikos veiksnys, o ryšio su Mokykla stiprinimas gali būti pagrindinis vaiko ar paauglio gerovės komponentas.

Šiomis rekomendacijomis siekiama plačiau supažindinti su psichoaktyviosiomis medžiagomis, padėti Mokyklos bendruomenei atpažinti rizikos ir apsauginius veiksnius, lemiančius psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, pateikti informaciją apie Mokyklos veiksmus, galinčius padėti mažinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, kaip atpažinti psichoaktyvias medžiagas vartojantį ar nuo jų apsvaigusį mokinį bei rekomenduojamą veiksmų seką, įvykus šioms situacijoms, pagalbos priemonės jauniems asmenims, eksperimentuojantiems, nereguliariai vartojantiems psichoaktyvias medžiagas. Tikimės, kad rekomendacijos suteiks įkvėpimo, padės tiek planuojant ir pasirenkant, tiek vykdant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją, susijusią su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, turėjimu ir / ar platinimu Mokykloje.